

LISA KAUL-SEIDMAN; JORGEN S. NIELSEN; MARKUS VINZENT
*EUROPEAN IDENTITY AND CULTURAL PLURALISM : JUDAISM
CHRISTIANITY AND ISLAM IN EUROPEAN CURRICULA*

Edit. Herbert-Quandt-Stiftung, Bad Homburg, 2003

Cal remarcar que, un cop acabat l'antagonisme entre l'est i l'oest i amb el procés molt ràpid de globalització, el nostre món ha canviat molt. La gent busca una nova orientació; molts volen tornar a les arrels de la seva pròpia identitat, però al preu d'excloure les altres cultures. Enfront d'aquesta situació, el 1996, la "Herbert-Quandt-Stiftung", fundació of "ALTANA AG", juntament amb l'editor britànic Lord Weidenfeld de Chelsea, van plantejar-se fer un treball de recerca sobre el "triàleg de les cultures" a fi de promoure un coneixement intercultural millor entre el judaisme, el cristianisme i l'islam.

Ben conscients que la ignorància i la intolerància van plegades i menen a uns malentesos, a uns prejudicis i a un estat d'angoixa, s'insisteixen en la importància de treballar seriosament en els diversos currículums escolars, en el diàleg entre aquestes tres religions, que moltes vegades són causa de conflictes bèl·lics tràgics arreu del món. Als autors del treball els preocupava molt la convivència entre aquestes tres tradicions que, al llarg de la història, van compartir el llegat intel·lectual i cultural d'Europa i que van col·laborar plegades, tot conservant les seves pròpies característiques. Però ara, es qüestionen si, a les escoles, es treballa aquest fet de compartir les diferències i l'encontre per conèixer-se. Per això, l'Àrea de Teologia de la Universitat de Birmingham va iniciar un projecte d'estudis de currículums i de recursos didàctics en uns països europeus seleccionats a fi d'avaluar el contingut d'aquests currículums sobre el tema. S'havien de recollir dades d'alumnes de Primària i Secundària en vuit països membres de la Unió Europea: Alemanya, Espanya, Finlàndia, França, Grècia, Itàlia, Suècia i el Regne Unit. El nostre grup de Recerca Interreligiós Blanquerna es va encarregar de l'estudi a Espanya, i vam proposar fer-ho a Catalunya i a Espanya. Vam participar en la primera fase del projecte: "Cap a un col·loqui dels plans d'estudi" que aspirava a recollir dades sobre la realitat de la situació en 20 escoles de Primària (5 privades a la ciutat; cinc públiques a la ciutat, 5 rurals privades i cinc rurals públiques); es va fer el mateix amb les escoles de Secundària. Es va respectar l'anonimat de l'escola, si es desitjava. Al principi, vam haver d'assegurar als mestres o al professorat que no es tractava de fer la seva pròpia avaluació, sinó que interessava tenir exemples de la "realitat" tal com es viu... (Tenim el qüestionari per si us interessa conèixer-lo.)

En primer lloc, es volia analitzar com eren tractades i presentades les tres cultures i tradicions religioses en els currículums d'Història, Llengua i Literatura i Religió. En segon lloc, es demanava, si la contesta era afirmativa, quina era la con-

tribució d'aquestes tres tradicions i cultures en el llegat europeu comú. A partir de tot això es va detectar una gran ignorància i moltes imperfeccions, però també exemples concrets de moltes iniciatives i experiències molt bones (Hem de dir que Catalunya i Espanya se situen en un grau d'ignorància bastant alt sobre el tema.)

En tercer lloc, els autors van formular una sèrie de recomanacions basades en l'estudi de recerca següent: com es poden millorar les relacions amb el judaisme, el cristianisme i l'islam i com poden ser realçades en les escoles europees.

I si es parla d'"identitat europea" ens trobem davant d'un repte: ¿quins són els paràmetres dins els quals un pot ser identificat i es pot identificar com a "europeu"? I ¿quin hauria de ser l'heretatge dels futurs ciutadans europeus?

La comissió europea ha declarat que la noció de ciutadà europeu és un concepte 'humanista' basat en la construcció d'una Europa més gran, caracteritzada per diferències culturals, per diferents concepcions econòmiques i per diferents realitats naturals, però units pel sentit de pertinença a una civilització comuna.¹

No obstant això, el camí que porta cap a una Europa capaç d'acomodar-se a tantes diferències, no resulta gens fàcil. Per aquesta raó, el grup de Recerca de la Facultat de Teologia de Birmingham afirma que la coexistència de tantes diferències no ha de portar inexorablement ni a un camí de destrucció, ni tampoc a un camí de simple tolerància. Sovint la por i la inseguretat de perdre la pròpia identitat són les que provoquen el conflicte, més que no pas el fet de tenir una identitat diferent. Així, doncs, quan totes aquestes diferències s'alimentin d'un esperit de comprensió mútua, de seguretat, podrem arribar a formar una tapisseria més rica i molt més complexa, el conjunt de la qual no es desllueix pel fet que, accidentalment, un fil s'hagi embrollat.

Aquest programa implica que el passat plural i encara més el futur plural d'Europa s'han d'accentuar, però de quina manera?

S'hauria de posar èmfasi en el passat plural d'Europa tot insistint en el fet que, històricament, les tres religions abrahàmiques i les seves respectives cultures van conviure alhora

1. S'hauria de posar èmfasi en les interconnexions teològiques, socials, culturals i històriques que hi havia i que encara hi ha entre les tres tradicions i les seves cultures relacionades.
2. S'hauria de posar èmfasi en les contribucions que totes tres han fet, cada una independentment, o conjuntament, al patrimoni, a la cultura i a la identitat europea.
3. S'hauria de posar èmfasi en la pertinença contínua i la possible influència d'aquest passat plural vers un futur plural a Europa. És molt important per a aquelles regions en què la presència històrica de les tres tradicions abrahàmiques i les seves cultures han estat asimètriques, però que es dirigeixen ràpidament vers un futur plural. O sigui per pertànyer a la nova Europa, o sigui per la moguda en augment de grups humans.

1. Study group in Education and Training, *Report : Accomplishing Europe through Education and Training*. European Commission 1997, p.16.

El treball de recerca també va portar a la conclusió que els currículums escolars són els promotors més importants per desenvolupar el potencial latent perquè hi hagi una entesa entre les tres religions monoteistes, i es declara que:

1. Podrien obrir camins a la "comprensió" i al triàleg si a Europa els currículums poguessin combatre els "estereotips" i fer qüestionar el desconeixement associat a les situacions i a la gent que es mira com a "diferent" (tant cristians, jueus com musulmans), en què es posa de relleu les interconnexions, els intercanvis socioculturals i el creixement mutu de les tres tradicions, com també la riquesa de les cultures que han engendrat; si poguessin tractar de solucions els conflictes i la discòrdia d'una manera objectiva i equilibrada.
2. S'hauria de considerar el currículum escolar com a mitjà per a la difusió d'idees sobre l'Europa moderna. La interconnexió històrica i l'actual entre les tres tradicions religioses abrahàmiques i les cultures i l'impacte que tenen sobre la formació del llegat cultural europeu donen el contingut de l'herència i de la cultura que cal ensenyar a les escoles.

Vegem clarament quins són els dos objectius principals del projecte:

1. Recollir dades i analitzar-les sobre aspectes dels currículums escolars.
2. Crear un recull de "directrius" que es podrien emprar conjuntament amb material didàctic existent a fi de facilitar el triàleg dintre dels currículums.

Tot i que, en general, els professors tenen consciència que avui dia s'ha d'educar els infants i joves a esdevenir ciutadans multiculturals, cal dir que no saben com fer-ho, perquè els falten eines pedagògiques i didàctiques. A Secundària, es presenten les tres tradicions monoteistes, malgrat que solament es dona una informació sobre qui són, on són i què creuen, però no es donen eines per conèixer la seva realitat i poder conviure amb ella. A l'Àrea de Religió, presenten el judaisme i l'islam des d'una visió cristiana i, en molts casos, catòlica. El currículum d'Història situa més aquests grups dintre de la realitat del país que presenta l'assignatura que no pas dintre de la seva pròpia realitat. I també el currículum de Llengua i Literatura tracta textos d'autors cristians sobre les altres religions.

Hi ha un esforç per fer un estudi crític de les raons que causen els prejudicis contra els jueus o els musulmans. Però, en la major part dels casos, les escoles tendeixen a explicitar la natura del prejudici i no pas examinar les causes subjacents a aquests prejudicis. En alguns llocs ajuden els alumnes a veure quina contribució han portat i poden portar els jueus i els musulmans a la vida social, cultural, econòmica, a l'art, a Europa. Poquíssims currículums s'interessen a donar a conèixer quina contribució han aportat a Europa autors jueus o musulmans. Cap centre escolar s'ha preocupat per introduir textos sobre la influència d'autors o pensadors jueus o musulmans sobre autors i pensadors cristians. Tampoc es parla gaire de les coses comunes entre les tres tradicions monoteistes i les seves diferències per la diversitat cultural.

A través de la recerca s'han notat algunes llacunes, com per exemple:

1. Hi ha poca consciència de la relació entre les categories religioses i el poble que s'hi identifica. Per exemple, no es distingeix la diferència entre "islam" i "musulmans".
2. Només es defineixen i s'identifiquen les tres tradicions en termes religiosos. Sí que hi ha, però, un petit intent de centrar-se en la dimensió cultural d'aquestes categories en termes laics (profans?)
3. No es parla gaire o gens de la presència històrica dels jueus i musulmans a Europa.
4. Per això es consideren els jueus i els musulmans estrangers i problemàtics. I, fins i tot, la menció històrica dels jueus i musulmans a Europa tendeix a situar-se en un context de situacions conflictives.
5. En un currículum d'Història no es valora gaire la presència del cristianisme a l'Europa contemporània. Es parla molt més de la cristiandat de l'edat mitjana.
6. Es presta molt poca atenció a la influència que les tres tradicions religioses van tenir-se mútuament en les àrees del pensament filosòfic i teològic.
7. Passa el mateix amb la difusió del coneixement i de l'intercanvi cultural entre les tres tradicions transmeses a través del llenguatge i l'arquitectura.
8. No es té gaire en compte l'intercanvi cultural entre les tres religions i la seva cultura a l'ambient geogràfic en el camp de les pràctiques rituals, el menjar, el vestir, els costums socials, les dites i refranys. Alguns currículums no los mencionen.
9. Hi ha poc hàbit d'emprar material històric per ajudar els estudiants.
10. No s'usa gaire material literari com a recurs per qüestionar o discutir la representació estereotipada dels jueus, dels cristians o dels musulmans.
11. Hi ha poc interès per la diversitat cultural o els desacords interns existents entre cada una d'aquestes creences i comunitats.
12. Es perfila que els currículums de Llengua i Literatura i els d'Història consideren que aquests continguts són propis de la classe de cultura religiosa i no se'n preocupen. No s'adonen que seria l'ocasió de programar uns eixos transversals molt enriquidors.

Algunes recomanacions per solucionar aquestes llacunes:

Les llacunes revelen que els estudiants no reben la instrucció adequada sobre l'herència bàsica de la societat europea: el llegat intel·lectual, social, cultural, econòmic compartit rebut de les tres tradicions religioses abrahàmiques.

Les recomanacions d'aquest projecte intenten omplir les llacunes en el coneixement transmès als alumnes, segons l'esperit de les premisses del projecte, és a dir:

- malgrat una predominança cristiana, el passat d'Europa fou plural i el seu futur serà plural.

- pluralisme no ha d'implicar, necessàriament, cap antagonisme.
- un coneixement segur del propi passat i de la seva herència i el sentiment de seguretat en el futur són la base d'una comprensió mútua entre diferents grups.

I és, justament, per això que el projecte aconsella que:

1. Arribar al fet que els estudiants desenvolupin un coneixement bàsic i crític de les tres tradicions religioses abrahàmiques i de les seves cultures, ja que tal coneixement els ajudaria a apreciar la natura plural de la societat europea i també acceptar i respectar les diferències.
2. Quan parlem de coneixement "bàsic" i "crític" de les tradicions religioses abrahàmiques i de les seves cultures, volem dir el coneixement que donaria als estudiants una informació basada en fets reals sobre els jueus i el judaisme, els cristians i el cristianisme, els musulmans i l'islam, tot permetent-los tenir una postura crítica davant d'aquests mateixos fets. Si adopten aquesta postura crítica, els estudiants estaran motivats per:
 - Buscar descripcions fonamentals i estereotipades de les identitats associades a aquestes tres tradicions religioses. S'ensenyarà als estudiants a reconèixer que, en general, les identitats i el que està associat a aquestes tradicions, es construeixen segons les "situacions" i les "relacions".
 - Cercar unes descripcions monolítiques de les tres tradicions religioses. Els alumnes haurien de saber reconèixer que aquestes tradicions són uns fenòmens globals amb variants locals. D'una manera especial aprendran a reconèixer que les variants locals són arrelades als contextos locals o nacionals dels quals procedeixen.
 - Adonar-se que la major part dels individus són un component d'identitats múltiples o inherents o híbrides, les parts de les quals no són necessàriament oposades entre elles.
 - Aprendre per a ells mateixos en el context dels punts anteriors. En particular, els estudiants haurien d'arribar a estar segurs de les seves identitats i ser capaços de transferir o transposar el coneixement dels processos subjacents a la construcció de la identitat dels altres.
 - Adquirir una actitud crítica en plena consciència i reconèixer la possible diferència com a no adversària.

Recomanem que s'imparteixi el que segueix quant a coneixement bàsic i crític dels jueus i del judaisme, dels musulmans i de l'islam, dels cristians i del cristianisme.

- coneixement del desenvolupament històric de les tres tradicions religioses i de les seves cultures.

- coneixement de les creences principals i de les pràctiques d'aquestes mateixes tradicions religioses.
- coneixement que pugui destacar la influència mútua que les tres tradicions religioses van tenir en àrees del pensament teològic i filosòfic.
- coneixement que reconegui la influència, el traspàs o la difusió del saber o de l'intercanvi cultural entre les tres tradicions en qualsevol àrea geogràfica produïda en el camp de les pràctiques rituals, del menjar, del vestir i dels costums socials.
- coneixement que ponderi la influència, el traspàs o la difusió del coneixement i de l'intercanvi cultural entre les tres tradicions religioses expressades mitjançant el llenguatge, l'art i l'arquitectura.
- coneixement de lectures múltiples o comparatives d'esdeveniments històrics.
- materials històrics aptes per ajudar els estudiants a examinar les raons dels prejudicis envers els jueus, els cristians i els musulmans.
- material literari susceptible d'ajudar els alumnes a interrogar-se i canviar els seus esquemes estereotipats sobre els jueus, els cristians i els musulmans.
- material literari que se centri en situacions de conflicte i cooperació entre jueus, cristians i musulmans.
- material literari per arribar al fet que els estudiants tinguin una actitud crítica en subratllar la multiplicitat dels factors i situacions que tenen a veure en la construcció de la pròpia identitat.
- material històric i literari que ajudi els estudiants a reconèixer les diferents influències no europees sobre fenòmens (eines, llenguatge...) considerats com a europeus i arribar així a interrogar-se sobre l'autosuficiència.
- material històric a través del qual es pugui demanar als estudiants de posar-se en la pell de l'altre.

Hi ha moltes altres recomanacions per al professorat, redacció de currículums, però les podem trobar en la lectura del llibre.

Abans d'acabar, voldria expressar la meva impressió sobre el treball dut a terme a Espanya i a Catalunya, ja que m'encarregava d'aquests països determinats.

Comparats a d'altres països com Regne Unit, Bèlgica, els països nòrdics..., estem molt allunyats del nivell de coneixement, de tolerància, d'estudis, de material didàctic... Aquests països tenen una experiència de molts anys, i això els dona una seguretat que a Espanya i a Catalunya encara no es pot sentir.

No obstant això, i malgrat la vergonya que he pogut sentir en veure la pobresa de les nostres respostes, he de dir que aquest treball d'enquestes va ser molt positiu per a les escoles que van acceptar de fer-ho, perquè almenys s'han adonat que sabien molt poc i que havien de formar-se, i crec que això és positiu. Ara els preocupa molt la formació del seu professorat en el fet intercultural i interreligiós.

Maité Cabié i equip del grup de recerca